GJSR120010152024	सत्यमेव जयते	**Criminal Case no. 528/2024** **ડો. રાજેશભાઇ બાબુભાઇ નરિયા** ***VS.*** **વી.પી. કન્સ્ટ્રક્શન, ભાગીદારી પેઢી** **સચિન વસંત વાલંજુ**

ફોર્મ- "A"

કઠોરના મે. જ્યુડીશિયલ મેજી. ફ. ક. સાહેબની કોર્ટમાં, મું. કઠોર		
ચુકાદાની તારીખ :	30/06/2026	
ફોજદારી કેસ નં.	**528/2024**	આંક:
ગુનાની વિગત		
ગુનાની કલમ :	**ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબ.**	
ફરિયાદી	**લાઇટકોન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા.લિ.ના ઓથોરાઇઝ પર્સન,** **ડો. રાજેશભાઇ બાબુભાઇ નારિયા** ઉ.વ.૩૮, ધંધો : વેપાર, રહે. બ્લોક નં.૨૫૫, કામરેજ સ્યુગર પાસે, જોય એન જોય રોડ, નેશનલ હાઇવે નં.૮, રોડ, ગામ : નવી પારડી, તા.કામરેજ, જી.સુરત.	
ફરિયાદપક્ષ તરફે	વિ.વ.શ્રી બી. વી. નાવડીયા	
આરોપી	**(૧) વી. પી. કન્સ્ટ્રક્સન, પાર્ટનરશીપ ફર્મ** **(૨) સચીન વસંત વાલંજુ, વી.પી. કન્સ્ટ્રક્સનના ભાગીદાર,** ઉ.વ.પુખ્ત, ધંધો : વ્યવસાય (૧) રહે. ૦૧, પાટીલ નિવાસ, મોતીબા રાઇઝ મિલની પાછળ, વિરાર પૂર્વ, પાલઘર, મહારાષ્ટ્ર - ૪૦૧૩૦૫. (૨) રહે. એ/૧૧, હિરેન કો. ઓપ. હાઉસિંગ સોસાયટી, વીર સાવરકર રોડ, મોતીબા રાઇઝ પાછળ, કોંડાકર વાડી, વસઇ, વિરાર પૂર્વ, થાણે, મહારાષ્ટ્ર - ૪૦૧૩૦૫.	
આરોપી તરફે	વિ.વ.શ્રી ડી. આર. પટેલ	

ફોર્મ- "B"

ચેકની તારીખ	30/12/2023
ચેક જમા કરાવ્યાની તારીખ	30/12/2023
ચેક પરત ફર્યાની તારીખ	01/01/2024
નોટીસ આપ્યા તારીખ	13/01/2024
નોટીસ બજી ગયા તારીખ	15/01/2024
ફરિયાદ દાખલ કર્યાની તારીખ	**26/02/2024**
ચાર્જ/પ્લી ફરમાવ્યાની તારીખ	20/06/2025

પુરાવો શરૂ થયાની તારીખ	11/07/2025		
ચુકાદો અનામત રાખ્યાની તારીખ	20/06/2026		
ચુકાદો આપ્યા તારીખ	30/06/2026		
સજાનો હુકમ સંભળાવ્યાની તારીખ, જો હોય તો	**30/06/2026**		
સમયગાળો:	વર્ષ	માસ	દિવસ
	02	04	04

-// આરોપીની વિગત //-

આરોપી નો ક્રમ	આરોપીનું નામ	ધરપકડની તારીખ	જામીન ઉપર છૂટયાની તારીખ	ગુનાનો આરોપ મૂકયો છે.	નિર્દોષ કે દોષિત	કરવામાં આવેલી સજા	ફો.કા.સં. કલમ- ૪૨૮ મુજબ કસ્ટડીમાં વિતાવેલ સમયગાળો
01.	**વી. પી. કન્સ્ટ્રક્સન, પાર્ટનરશીપ ફર્મ**	—	—	ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબ.	દોષિત	એક વર્ષની સાદી કેદની સજા તથા ચેકની રકમ વળતર પેટે વ્યાજસહિત ચુકવવાની	—
02.	**સચીન વસંત વાલંજુ, વી.પી. કન્સ્ટ્રક્સનના ભાગીદાર,**	—	—	ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબ.	દોષિત	એક વર્ષની સાદી કેદની સજા તથા ચેકની રકમ વળતર પેટે વ્યાજસહિત ચુકવવાની	—

ફોર્મ- "C"

ફરિયાદપક્ષ/બચાવપક્ષ/અદાલતના સાક્ષીઓની યાદી

(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે મૌખિક પુરાવા:

અ.નં.	**આંક**	**સાહેદના નામ**	**વિગત**
01.	04	**લાઇટકોન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા.લિ.ના ઓથોરાઇઝ પર્સન, ડો. રાજેશભાઇ બાબુભાઇ નારિયાની સોગંદ પરની સરતપાસ**	ફરીયાદી

ફરિયાદપક્ષ/બચાવપક્ષ/અદાલતના દસ્તાવેજોના આંકની યાદી

(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે દસ્તાવેજી પુરાવા-

અ.નં.	**આંક**	**વિગત**
01.	22	ફરીયાદી કંપનીનું કંપની રજીસ્ટ્રેશન પ્રમાણપત્ર.
02.	23	ફરીયાદીની પેઢીનું જી.એસ.ટી. પ્રમાણપત્ર.

03.	24	ફરીયાદીને પોતાની કંપનીએ આપેલ ઓથોરીટી લેટર, રીસોલ્યુશન લેટર.
04.	25	આરોપી પેઢીનું જી.એસ.ટી. પ્રમાણપત્ર.
05.	26	ફરીયાદી કંપનીને ત્યાં આરોપીનું તા.૦૧/૦૪/૨૦૨૩ થી તા.૦૯/૦૧/૨૦૨૪ સુધીનું લેઝર અકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ.
06.	27	ઈન્વોઈસ નં.GST/1684/2324
07.	28	આરોપીને મોકલવામાં આવેલ માલ અંગે ડીલીવરી ચલણ
08.	29	ઈન્વોઈસ નં.GST/1723/2324
09.	30	આરોપીને મોકલવામાં આવેલ માલ અંગે ડીલીવરી ચલણ
10.	31	ઈન્વોઈસ નં.GST/1776/2324.
11.	32	આરોપીને મોકલવામાં આવેલ માલ અંગે ડીલીવરી ચલણ
12.	33	ઈન્વોઈસ નં.GST/1826/2324.
13.	34	આરોપીને મોકલવામાં આવેલ માલ અંગે ડીલીવરી ચલણ
14.	35	આરોપીએ આપેલ ચેક નં. ૧૦૦૨૫૫ નો ચેક
15.	36	ચેક નં.૧૦૦૨૫૫, નો રીટર્ન મેમો.
16.	37	આરોપીએ આપેલ ચેક નં. ૧૦૦૨૫૬ નો ચેક
17.	38	ચેક નં.૧૦૦૨૫૬, નો રીટર્ન મેમો.
18.	39	આરોપીએ આપેલ ચેક નં. ૧૦૦૨૬૩ નો ચેક
19.	40	ચેક નં.૧૦૦૨૬૩, નો રીટર્ન મેમો.
20.	41	આરોપીએ આપેલ ચેક નં. ૧૦૦૨૬૪ નો ચેક
21.	42	ચેક નં.૧૦૦૨૬૪, નો રીટર્ન મેમો
22.	43	આરોપીને સરનામે મોકલેલ લીગલ નોટીસ.
23.	44	આરોપી નં.૧ ના સરનામા નં.૧ પર મોકલવામાં આવેલ નોટીસની પોસ્ટ રસીદ
24.	45	આરોપી નં.૨ ના સરનામા નં.૧ પર મોકલવામાં આવેલ નોટીસની પોસ્ટ રસીદ
25.	46	આરોપી નં.૧ ના સરનામા નં.૨ પર મોકલવામાં આવેલ નોટીસની પોસ્ટ રસીદ
26.	47	આરોપી નં.૨ ના સરનામા નં.૨ પર મોકલવામાં આવેલ નોટીસની પોસ્ટ રસીદ
27.	48	આરોપી નં.૧ ના સરનામાં નં. ૧ પર નોટીસ બજવા સબબ પોસ્ટ ઇન્ડીયાએ આપેલ કન્ફ્મેશન લેટર

28.	49	આરોપી નં.૨ ના સરનામાં નં.૧ પર નોટીસ બજવા સબબ પોસ્ટ ઇન્ડીયાએ આપેલ કન્ફમેશન લેટર.
29.	50	આરોપી નં.૧ ના સરનામાં નં.૨ પર નોટીસ બજવા સબબ પોસ્ટ ઇન્ડીયાએ આપેલ કન્ફમેશન લેટર.
30.	51	આરોપી નં.૨ ના સરનામાં નં. ૨ પર નોટીસ બજવા સબબ પોસ્ટ ઇન્ડીયાએ આપેલ કન્ફમેશન લેટર
31.	52	આરોપીના સરનામાં નં.૧ પરથી નોટીસ બજીને પરત આવેલ એકલોઝમેન્ટ
32.	53	આરોપીના સરનામાં નં.૨ પરથી નોટીસ બજીને પરત આવેલ એકલોઝમેન્ટ
33.	54	ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ કલમ-૬૫ (બી) હેઠળનું સર્ટીફીકેટ
34.	55	ફરીયાદીનું ઓળખપત્ર.

(બ) ત્યારબાદ બચાવપક્ષ તર્ફે વિ.વ.શ્રી દ્વારા કોઇ દસ્તાવેજી પુરાવા રેકર્ડ કરવામાં આવેલ નથી.

-:: જજમેન્ટ ::-

1. <u>ફરીયાદ હકિકતનું ટુંકમાં વર્ણન :</u>

આ કામના ફરિયાદી કંપની 'લાઇટકોન ઇન્ડસ્ટ્રીયલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ' (કામરેજ, સુરત) સિમેન્ટ અને એ.એ.સી. બ્લોક બનાવવાનો વેપાર કરે છે, જેમના વતી ઓથોરાઇઝ પર્સને આ ફરિયાદ દાખલ કરી છે. તેમજ આરોપી નં.૧ (પાર્ટનરશીપ પેઢી) જે થાણે સ્થિત છે અને તેના પાર્ટનર આરોપી નં.૨ એ પોતાના બાંધકામના પ્રોજેક્ટ માટે જૂન-૨૦૨૩થી ફરિયાદી કંપની પાસેથી મટીરીયલ્સની ખરીદી શરૂ કરી હતી. આરોપીઓએ અલગ-અલગ તારીખે મંગાવેલ તમામ માલ ફરિયાદી દ્વારા નિયત સાઇટ પર મોકલી આપવામાં આવ્યો હતો અને આરોપીઓએ તે સ્વીકાર્યો પણ હતો, જેના પુરાવા રૂપે ખરીદીના ૪ બિલો કુલ **રૂા.3,17,568/-** ના બીલો અને ડિલિવરી ચલણો રજૂ કરેલ છે, જે ફરીયાદીને આરોપી પાસેથી બાકી લેણી રકમ નીકળે છે, તેથી ફરીયાદીએ બાકી લેણાંની રકમની ઉઘરાણી કરતા આ કામના આરોપી નં.૨ એ આરોપી નં.૧ નાઓની બેંક, **Bassein Catholic Co-Op Bank Ltd, Add.Prathmesh Plaza, Di. Palghar, Virar West, Bolinj Branch, Maharashtra** શાખાના તેમની ફર્મ/પેઢીના આરોપી નં.૧ ના ખાતા નં.**034110100000842** ના ખાતાના તા.**30/12/2023** ના રોજના ચાર ચેકો (૧) **ચેક નં.100255, રૂા.86,960/-** નો (૨) **ચેક નં.100256, રૂા.1,00,000/-** નો (૩) **ચેક નં.100263, રૂા.70,000/-** નો (૪) **ચેક નં.100264, રૂા.60,608/-** ના એમ મળી કુલ

રૂા.3,17,568/- ના ચાર ચેકો ફરીયાદીને આ કામના આરોપીએ ફર્મ/પેઢીના ઓથોરાઇઝ પર્સન થકી સહી કરીને લખી આપેલ, જે ફરીયાદીએ તા.**30/12/2023** ના રોજ પોતાની ફર્મ/પેઢીની બેંક, એકસીસ બેંક લી., ઠે.નવાગામ બ્રાંચ, કામરેજ સુરતના ખાતામાં સદર ચેકો રજુ કરતા, તે તમામ ચેકો તા.**01/01/2024** ના રોજ **"FUNDS INSUFFICIENT"** ના શેરા સાથે પરત ફરેલ. તેથી સદર ચેકો રિટર્ન થયા બાદ ફરીયાદીએ પોતાના વકીલ મારફત તા.**13/01/2024** ના રોજ આરોપીઓને **રજી.એ.ડી. પોસ્ટ (RPAD)** થી **નોટીસ** મોકલેલ, જે નોટીસ આરોપીઓને તા.**15/01/2024** ના રોજ બજી ગયેલ હોવા છતાં આરોપીએ નોટીસનો કોઇ જવાબ આપેલ નહિ ઉપરાંત ફરીયાદીની બાકી નીકળતી લેણી રકમ ચુકવવાની ના પાડી દીધેલ, જેથી ફરીયાદીએ હાલની ફરીયાદ નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ મુજબ દાખલ કરેલ છે.

2. <u>સી.આર.પી.સી.ની કલમ 251 મુજબ આરોપીની પ્લી:</u>

ફરીયાદીની ફરીયાદના આધારે નામ. કોર્ટ દ્વારા ધી નેગોશીયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ 142 મુજબ કોગનીઝન્સ લઈ, આરોપી વિરુદ્ધ પ્રથમ દર્શનીય કેસ જણાઈ આવતો હોય સી.આર.પી.સી.ની કલમ 204 મુજબનો સમન્સ આરોપીઓ વિરુદ્ધ કાઢવાનો હુકમ મારા પુરોગામી ન્યાયાધીશશ્રી દ્વારા કરવામાં આવેલ. જે આરોપીઓને બજતાં તેઓ તેમનાં વિ.વ.શ્રી મારફત હાજર થયેલ છે. ત્યારબાદ આરોપીઓને સદરહુ કેસ પેપર્સની નકલો સી.આર.પી.સી.ની કલમ 207 મુજબ આપી ફરીયાદની વિગતો બાબતે પુછતાં તેમણે ગુનો કબુલ ન હોવાનું જણાવેલ છે. જેથી સદર આરોપીઓની **આંક-15** અને **આંક-16** થી પ્લી રેકોર્ડ કરતા તેઓએ પોતાની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કરતા કેસની ન્યાયિક કાર્યવાહી આગળ ચલાવી સી.આર.પી.સી.ની કલમ 242 અન્વયે ફરિયાદપક્ષનો પુરાવો લેવામાં આવેલ.

3. <u>સી.આર.પી.સી.ની કલમ - 313 મુજબ આરોપીનું વિશેષ નિવેદન:</u>

સદર કામે ઘણા સમયથી આરોપી કે આરોપીના વિ.વ.શ્રી હાજર ન હોય કે તેમના તરફે કોઇ મુદ્દત રીપોર્ટ આપવામાં આવેલ ન હોય, જેથી ફરીયાદી દ્વારા **આંક-56** થી આરોપીનો વધારાના નિવેદનનો હકક બંધ કરવાની અરજી આપવામાં આવેલ જેથી અત્રેની અદાલત દ્વારા આરોપીને વારંવાર તક આપ્યા બાદ સી.આર.પી.સી.ની કલમ-313 મુજબ આરોપીના વધારાના નિવેદનનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવેલ છે. આ સંદર્ભે નામ. ગુજરાત હાઈકોર્ટ દ્વારા **Manoj Vasudev**

Sompura Versus State Of Gujarat[1]ના ચુકાદાના પેરા 14માં નીચે મુજબનો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે, જે ધ્યાને લઈ આ કામના આરોપીનો વિશેષ નિવેદનનો હક્ક અત્રેની અદાલત દ્વારા બંધ કરવામાં આવેલ છે:

> *"14. Considering the facts and circumstances of the case, this Court is of the opinion that the trial Court was completely justified in passing the impugned judgment and order. The decision to not conduct cross-examination of the complainant in spite of repeated opportunities and to not remain present on the next date of trial when his Further Statement u/s. 313 of Cr.P.C. recorded on the earlier date was to be exhibited was a deliberate, intentional and conscious decision on the part of the petitioner. It was not that the petitioner was not aware about the stage of trial proceedings. However, deliberately, the petitioner had chosen to remain absent from the trial proceedings from the date his Further Statement u/s. 313 of Cr.P.C. was recorded but before it could be exhibited."*

4. <u>સી.આર.પી.સી.ની કલમ - 314 મુજબ પક્ષકારોની દલીલો:</u>

4.1. હાલના કેસમાં ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રી. બી. વી. નાવડીયા એ દલીલ કરતા જણાવેલ છે કે હાલના કમે રેકર્ડ પરનો પુરાવો જોતા ફરિયાદીએ આરોપી વિરુદ્ધ પોતાનો કેસ નિ:શંકપણે પુરવાર કરેલ છે અને આરોપીએ પોતાનો કોઈ બચાવ રજૂ કરેલ નથી. વધુમાં જણાવેલ છે કે, ધી નેગો. ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ્ એક્ટનો કલમ 139 તથા 118 હેઠળ કરવામાં આવતા અનુમાનોનું ખંડન આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ નથી જે સંજોગોમાં આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવી સજા કરવી અનિવાર્ય છે. જેથી તેઓએ પોતાનો કેસ શંકારહિત રીતે પુરવાર કરેલ હોય, આ કામના આરોપીને મહત્તમ સજા કરવા દલીલ કરેલ છે.

4.2. વધુમાં, આરોપી તરફે લાંબા સમયથી કોઈ હાજર રહેલ ન હોય કે કોઈ રજૂઆત કરવામાં આવેલ ન હોય, જેથી ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રી દ્વારા આંક-57 થી આરોપીની દલીલનો હક્ક બંધ કરવાની અરજી અપાતા, અત્રેની અદાલત દ્વારા કેસના સંજોગો તથા હકીકતોને લક્ષમાં રાખી તેના પર હુકમ કરી આરોપી તરફે દલીલનો હક્ક બંધ કરવામાં આવેલ છે.

5. **<u>સી.આર.પી.સી.ની કલમ - 354(1)(b) મુજબ પોઇન્ટસ ફોર ડીટરમીનેશન:</u>**

આ કામે ઉભયપક્ષકારો તરફે કરવામાં આવેલી દલીલો, ફરિયાદ તથા રેકોર્ડ ઉપર આવેલ પુરાવાઓ વંચાણે લેતા સદર કેસના નિર્ણય માટે કરી સમક્ષ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે:

[1] 2024 (3) GLR 1737

-:: મુદ્દાઓ ::-

I. શું ફરિયાદી નિ:શંકપણે સાબિત કરે છે કે,આ કામના આરોપીએ સમગ્ર રીતે અથવા અંશત: કોઇ પણ કાયદેસરનુ દેવુ કે અન્ય જવાબદારી અદા કરવા માટે, પોતે નિભાવતો હોય તેવા ખાતાનો સવાલવાળા ચેક ફરિયાદીને આપેલ અને તે ચેકો, નિયત સમયમા ફરિયાદીએ બેંક સમક્ષ રજુ કરતા, તે ચેક ચુકવણી કર્યા વિના પરત ફરેલ છે. અને તે અંગે ફરિયાદીએ આરોપીને નિયત સમયમા નોટીસ આપી, સદરહુ ચેકની રકમની માંગણી કરવા છતા, આરોપી નિયત સમયમા સદરહુ રકમની ચુકવણી કરવામા નિષ્ફળ ગયેલ છે અને તેમ કરી આરોપીએ ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ ૧૩૮ મુજબ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરેલ છે ?

II. શું હુકમ ?

6. ઉપરોકત મુદ્દાનાં નિર્ણયો હવે પછી જણાવેલ કારણો મુજબ નીચે મુજબ છે.

I. મુદ્દા નં.1 - હકારાત્મક,

II. મુદ્દા નં.2 - આખરી હુકમ મુજબ

-:: કારણો ::-

મુદ્દા નં. ૧ :-

7. આ કામના આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશિયેબલા ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ 138 મુજબના ગુનાનો આક્ષેપ મૂકવામાં આવેલ હોય, જેથી આ તબક્કે પ્રસ્તુત કેસમાં રજૂ થયેલા મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પૂરવાનું મૂલ્યાંકન કરતા પહેલા ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ 138 ધ્યાને લેવી જરૂરી છે, જે નીચે મુજબ છે:

> *“**138. Dishonour of cheque for insufficiency, etc., of funds in the account.**—Where any cheque drawn by a person on an account maintained by him with a banker for payment of any amount of money to another person from out of that account for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability, is returned by the bank unpaid, either because of the amount of money standing to the credit of that account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount arranged to be paid from that account by an agreement made with that bank, such person shall be deemed to have committed an offence and shall, without prejudice to any other provision of this Act, be punished with imprisonment for a term which may be extended to two years’, or with fine which may extend to twice the amount of the cheque, or with both:*
>
> *Provided that nothing contained in this section shall apply unless—*

> *(a) the cheque has been presented to the bank within a period of six months from the date on which it is drawn or within the period of its validity, whichever is earlier;*
>
> *(b) the payee or the holder in due course of the cheque, as the case may be, makes a demand for the payment of the said amount of money by giving a notice; in writing, to the drawer of the cheque, within thirty days of the receipt of information by him from the bank regarding the return of the cheque as unpaid; and*
>
> *(c) the drawer of such cheque fails to make the payment of the said amount of money to the payee or, as the case may be, to the holder in due course of the cheque, within fifteen days of the receipt of the said notice.*
>
> *Explanation.—For the purposes of this section, "debt of other liability" means a legally enforceable debt or other liability"*

8. આ કામે ફરિયાદ પક્ષે રજુ થયેલ તમામ મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પુરાવો વંચાણે લેતા, ફરીયાદી તર્ફે ફરીયાદી **લાઇટકોન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા.લિ.ના ઓથોરાઇઝ પર્સન, ડો. રાજેશભાઇ બાબુભાઇ નારિયા**નું સરતપાસનું સોગંદનામું આંક-04 થી રજૂ કરેલ છે જે ફરિયાદી, આંક-1ની ફરીયાદની હકીકતોને સમર્થન કરે છે. આ તમામ હકીકતો ઉપર પેરા નં.1માં વિગતવાર રીતે વર્ણવેલી હોવાથી પુનરાવર્તન થતું અટકાવવા માટે અત્રે વર્ણન કરવામાં આવેલું નથી. વધુમાં, સદર ફરીયાદીએ તેમની જુબાની દરમ્યાન **આંક-22 થી 54** હેઠળ રજુ કરેલ દસ્તાવેજોને સમર્થન આપેલ છે.

9. સદર કામે આરોપીઓ પક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ વારંવાર તક આપવામાં આવેલી, પરંતુ આરોપીઓ કે આરોપીઓના વિ.વ.શ્રી. ફરિયાદીની ઉલટતપાસ માટે હાજર ન રહેતા હોવાથી **આંક-21 થી ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ** કરવામાં આવેલ છે તથા ફરીયાદપક્ષે આંક-55 થી તેમનો પુરાવો બંધ થયાની કલોઝીંગ પુરશીશ રજુ કરી વધુ પુરાવો રજુ કરવા માંગતા ન હોય, પોતાનો પુરાવો પુરો થયા અંગેની હકીકત જાહેર કરેલ છે.

10. ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-118 તથા કલમ-139 વંચાણે લેતા એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, જો એકવાર એમ સાબિત થાય કે, આરોપીઓએ ફરીયાદીને ચેક આપેલ છે, તો તેવા સંજોગોમાં કેટલાંક અનુમાનો અદાલતે કરવાના રહે છે. જો કે, તે અનુમાનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી, પરંતુ તેવા અનુમાનોનું યોગ્ય અને વ્યાજબી પુરાવા તથા ખુલાસાઓથી ખંડન કરી શકાય તેમ છે. આરોપીઓ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ તથા રેકર્ડ ઉપરના પુરાવા પરથી તેવા અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે તેમ છે. જેથી, ઉપરોક્ત કલમો નીચે મુજબ છે:

*"118. **Presumptions as to negotiable instruments.:***

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

<u>(a) of consideration.:</u> that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

<u>(b) as to date.:</u> that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

<u>(c) as to time of acceptance.:</u> that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

<u>(d) as to time of transfer.:</u> that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity;

<u>(e) as to order of indorsements.:</u> that the indorsements a negotiable appearing upon instrument were made in the order in which they appear thereon;

<u>(f) as to stamp.:</u> that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

<u>(g) that holder is a holder in due course.:</u> that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course:

Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

*"139. **Presumption in favour of holder.:** It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability."*

11. વધુમાં આ કામે કયા સંજોગોમાં અનુમનોનું ખંડન કેવી રીતે કરી શકાય તથા તેવા અનુમનોનું ખંડન કરવા માટે પુરાવાનો બોજો કોણ પર છે અને તે કેવી રીતે ખંડન કરી શકાય તે બાબતે નામ. સર્વોચ્ચ અદાલતે **Basalingappa vs. Mudibasappa**[2] ના ચુકાદામાં પેરા 23માં ઉપરોક્ત અનુમાનો લગત નીચે મુજબનો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરેલ છે:

*"**23.** We having noticed the ratio laid down by this Court in above cases on Sections 118(a) and 139, we now summarise the principles enumerated by this Court in following manner:-*

[2] 2019 AIR SC 1983

(i) Once the execution of cheque is admitted Section 139 of the Act mandates a presumption that the cheque was for the discharge of any debt or other liability.

(ii) The presumption under Section 139 is a rebuttable presumption and the onus is on the accused to raise the probable defence. The standard of proof for rebutting the presumption is that of preponderance of probabilities.

(iii) To rebut the presumption, it is open for the accused to rely on evidence led by him or the accused can also rely on the materials submitted by the complainant in order to raise a probable defence. Inference of preponderance of probabilities can be drawn not only from the materials brought on record by the parties but also by reference to the circumstances upon which they rely.

(iv) That it is not necessary for the accused to come in the witness box in support of his defence, Section 139 imposed an evidentiary burden and not a persuasive burden.

(v) It is not necessary for the accused to come in the witness box to support his defence."

12. આમ, ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવાનાં સંદર્ભમાં કાયદાની જોગવાઈઓ તથા ઉપર્યુક્ત ચુકાદામાં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લેવામાં આવે તો, ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-138 ને વંચાણે લેતાં, સમગ્ર રીતે અથવા અંશત: કોઈપણ દેવુ કે અન્ય જવાબદારી અદા કરવા માટે કોઈ વ્યકિત પોતે નિભાવતા હોય તેવા ખાતા ઉપરનો ચેક આ ખાતામાંથી બીજી વ્યક્તિને નાંણાની ચુકવણી કરવા માટે બેન્કરને લખે તેમજ સદર ચેક આપતી વખતે ચેકમાં લખેલ રકમ અને તારીખ અંગે ઉપરોક્ત કલમ 118 તથા 139 ની જોગવાઈઓ જોતા ચેક ધારણ કરનારની તરફેણમાં ચેક ઈશ્યુ કર્યાની તારીખે ચેકમાં દર્શાવેલ રકમ મુજબના અવેજ પેટનો ચેક હતો તેમ માની લેવાનું સ્પષ્ટ જણાવેલું છે. આમ, ફરિયાદીની તરફેણમાં જે કાયદાકીય અનુમાનો કરવામાં આવે છે તેને ખંડન કરવા માટે આરોપીએ પ્રીપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટીઝ (preponderance of probabilities) ના સિદ્ધાંત મુજબ પુરાવો અથવા તેવા સંજોગો રેકર્ડ પર લાવવા આવશ્યક છે જેથી ફરિયાદીના કેસ ઉપર વ્યાજબી શંકા ઉદભવે. પરંતુ અત્રે એ હકીકત પણ નોંધવી આવશ્યક છે કે વૈધનિક અનુમાનને માત્ર ડીનાયાલ (ઇનકાર કે અસ્વીકાર) કરવાથી તે અનુમનોનું ખંડન કરેલ માની ન શકાય. પરંતુ, જો આરોપી આવા વૈધાનિક અનુમનોનું ખંડન સફળતાપૂર્વક કરે છે તો, ફરીથી ઓનસ (પુરાવાનો બોજો) ફરિયાદીના શિરે શિફ્ટ થાય છે અને જો ફરિયાદી તે સંજોગો બતાવવામાં નિષ્ફળ રહે તો ફરિયાદીની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ અનુમાનો ફરિયાદીને મદદ કરશે નહિ. પરંતુ જો આરોપી આમ કરવામાં

નિષ્ફળ નીવડે તો તેની વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ કલમ 118 તેમજ 139ના વૈધાનિક અનુમાનો ફરિયાદીની તરફેણમાં નિર્ણાયક અને આખરી (unrebutted) સાબિત થાય છે.

12.1. આમ, કાયદાની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેતાં, કોઈપણ વ્યક્તિએ તેનું કાયદેસરનું દેવુ અને જવાબદારી અદા કરવા માટે પોતાના ખાતાનો ચેક કોઈની તરફેણમાં લખી આપે અને તે ચેક મુજબની રકમ લખનારનાં ખાતામાં ન હોય, અને અપુરતી રકમનાં કારણે ચેક પરત ફરે તો ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ હેઠળ ગુન્હો બને છે, તેમ કાયદામાં સ્પષ્ટ જોગવાઈ છે. પરંતુ, તેવુ દેવુ અને જ્વાબદારી કાયદેસર રીતે વસુલ થઈ શકે તેવુ હોવુ જોઈએ, તેવી ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ માં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલી છે.

13. ઉપર મુજબની કાયદાની જોગવાઈઓનાં સંદર્ભમાં ફરિયાદ પક્ષનાં પુરાવાઓને ધ્યાને લેતાં, આ કામના આરોપી સામેનું ધી નેગો. ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ- 138 નાં ગુન્હાનું તહોમત છે, જેથી નામ. સર્વોચ્ચ અદાલતના **Jugesh Sehgal vs. Shamsher Singh Gogi**[3] ના ચુકાદામાં કલમ-138ના નીચે મુજબના આવશ્યક તત્વો પ્રસ્થાપિત કરેલ છે, જે ફરિયાદપક્ષે સાબિત કરવાના રહે છે:

> *"**9.** It is manifest that to constitute an offence under Section 138 of the Act, the following ingredients are required to be fulfilled:*
>
> *(i) a person must have drawn a cheque on an account maintained by him in a bank for payment of a certain amount of money to another person from out of that account;*
>
> *(ii) The cheque should have been issued for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability;*
>
> *(iii) that cheque has been presented to the bank within a period of six months from the date on which it is drawn or within the period of its validity whichever is earlier;*
>
> *(iv) that cheque is returned by the bank unpaid, either because of the amount of money standing to the credit of the account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount arranged to be paid from that account by an agreement made with the bank;*
>
> *(v) the payee or the holder in due course of the cheque makes a demand for the payment of the said amount of money by giving a notice in writing, to the drawer of the cheque, within 15 days of the receipt of information by him from the bank regarding the return of the cheque as unpaid;*
>
> *(vi) the drawer of such cheque fails to make payment of the said amount of money to the payee or the holder in due*

[3] 2009 (14) SCC 683

course of the cheque within 15 days of the receipt of the said notice.

***10.** Being cumulative, it is only when all the afore-mentioned ingredients are satisfied that the person who had drawn the cheque can be deemed to have committed an offence under Section 138 of the Act.”*

<u>પુરાવાનું મૂલ્યાંકન:</u>

14. આ સંદર્ભે પ્રસ્તુત કેસની હકીકત ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો:

Sr no.	Particular	Date
1.	Dates of the cheques at Exh. 35, 37, 39 and 41, respectively	30/12/2023
2.	Presentation of the cheques	30/12/2023
3.	Intimation of dishonour	01/01/2024
4.	Statutory notice to the accused	13/01/2024
5.	Notice served	15/01/2024
6.	Completion of 15 days time as per Sec. 138(b) of the NI Act.	30/01/2024
7.	Filing of the Complaint before the Court	26/02/2024

આમ, ઉપરોકત તારીખો ધ્યાને લેતા નીચે મુજબનની હકીકતો ફલિત થાય છે:

1. ઉપરોક્ત મુજબના ચેકો ધ્યાને લેતાં જેમાં કુલ **રૂ.3,17,568/-** ની રકમ ફરીયાદીના નામથી જણાવવામાં આવેલ છે. તે જ રીતે સદર ચેક ત્રણ મહિનાની અંદરના સમયમાં બેંકમાં જમા કરવામાં આવેલ છે એટલે કે ચેકો નિયત સમયમાં બેંકમાં રજુ કરેલ હોવાની હકીકત ફલીત થાય છે. આમ, નેગો. ઈન્સ્ટ. એકટની **કલમ-138(a)** ની જોગવાઈનું પાલન થયેલ છે તે સ્પષ્ટ થાય છે. વધુમાં, આ કામના આરોપી નં.1 ભાગીદારી ફર્મ હોય, તેમજ આરોપી નં.2 તે ફર્મના પાર્ટનર હોય તથા તેઓની આ કામના તકરારી ચેક પર સહી હોય, જે સંજોગોમાં ધી નેગો. ઈન્સ્ટ. એકટની **કલમ-141** ની જોગવાઈનું પાલન થયેલ સ્પષ્ટપણે દેખાઈ આવે છે.

2. સદર ચેકોનાં આંક-36, 38, 40 અને 42 થી રજુ થયેલ રીટર્ન મેમો ધ્યાને લેતાં તેમાં ચેક પરત થયાનું કારણ **"FUNDS INSUFFICIENT"** જણાવવામાં આવેલ છે તેમજ ચેક પરત થયા બાબતે બેન્કે ફરીયાદીને જાણ કરેલ હોવાનું ફરીયાદીએ પોતાની ફરીયાદ તથા સોગંદનામામાં જણાવેલ છે. તેમજ ચેકો વણ સ્વીકારાયેલો પરત થયાની જાણ થતાં તે સબંધેની કાનૂની નોટીસ આરોપીઓને તેના રહેઠાણના સરનામે **તા.13/01/2024**ના રોજ આંક-43 થી મોકલવામાં આવેલ છે, જે હકીકત ફરીયાદી તર્ફે રજુ થયેલ આંક-44 થી 47 ના દસ્તાવેજો ધ્યાને લેતાં જણાઈ આવે છે. જેમાં આ કામના આરોપીઓને નોટીસ **તા.15/01/2024** ના રોજ બજી ગયેલ છે. જેથી **નેગો.ઈ.એકટની કલમ- 138(b)** નું પણ પાલન થયેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે.

3. ત્યારબાદ ૧૫ દિવસમાં ચેકની રકમની ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જતાં ફરીયાદીએ હાલની ફરીયાદ એક માસમાં દાખલ કરવી પડે. જે અંગે આંક-૦૧ થી રજુ ફરીયાદ ધ્યાને લેતાં કરીયાદીએ હાલની ફરીયાદ દાખલ કરેલ હોવાનું સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવે છે એટલે કે ફરીયાદીએ સમય મર્યાદામાં કરીયાદ દાખલ કરેલ હોવાનું પુરવાર થાય છે. જેથી **નેગો.ઈ.એકટની કલમ- 138(c) તથા 142(1)(b)** નું પણ પાલન થયેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે.

15. આમ, ફરીયાદપક્ષે જ્યારે હાલનો ચેક સમય મર્યાદામાં દાખલ કરેલ છે, સમય મર્યાદામાં નોટિસ આપેલી છે, સમયમર્યાદામાં ફરીયાદ કરેલી છે, તે પુરવાર કરે છે, પરંતુ સાથે સાથે ફરીયાદપક્ષે સૌથી અગત્યનો હાલનો ચેક કાયદેસરનાં લેણા પેટે આપવામાં આવેલ છે, તે પુરવાર કરવાનું રહે છે. આ માટે ફરીયાદપક્ષનાં પુરાવાઓની ઝીણવટભરી સમીક્ષા કરવી આવશ્યક છે. જયારે, આરોપી તરફે કલમ - 139 મુજબ ફરીયાદીના પુરાવાનું ખંડન કરવાનું રહે છે. આથી, ફરીયાદી તથા આરોપીઓનાં પુરાવાઓનું કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર મુલ્યાંકન કરવાનું રહે છે.

16. હવે આ હકીકત સંબંધે રજુ થયેલ પુરાવાઓ ધ્યાને લેવામાં આવે તો નેગો.ઈ.એકટની કલમ-૧૩૮ નાં કાયદાકીય જોગવાઈઓનું પાલન ફરીયાદી તરફે થયેલ છે કે કેમ, તેમજ આરોપીઓએ ફરીયાદીને ફરીયાદીનાં કાયદેસરનાં લેણા પેટે ચેક આપેલ છે કે કેમ, તેમજ નેગો.ઈન્સ.એકટની કલમ ૧૩૮ (એ),

(બી) અને (સી) ના પાલન સંબંધેની હકીકતોનું ખંડન થાય કે તેને પડકાર રૂપ કોઈ જ હકીકતો આરોપીઓ તરફે રજુ કરવામાં આવેલ છે કે કેમ, તે જોવાનું રહે છે.

17. સદર કામે ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ ચેક રિટર્ન થયા એનું કારણ **"FUNDS INSUFFICIENT"** છે અને સદર ચેકમાં સહીઓ અંગે આરોપીઓ તર્ફે કોઇ વાંધો લીધેલ નથી. ફરિયાદી પાસે જ્યારે ચેક છે ત્યારે નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ-118, 139 મુજબનુ પ્રિઝમ્પ્શન ફરિયાદીની તરફેણમાં રહે છે અને તે પ્રિઝમ્પ્શન રીબટ કરવાની જવાબદારી આરોપીઓ ઉપર રહેલ છે. પરંતુ આ કામે આરોપીઓ તરફે કલમ 139 હેઠળ કરવામાં આવતા અનુમનોનું સચોટ, ઠોસ અને વ્યાજબી ખુલાસા અથવા પુરાવાઓ સાથે ખંડન કરેલ નથી. તેમજ, આ સંદર્ભે કેસનું રેકર્ડ જોવામાં આવે તો આરોપીઓએ પોતે જુબાની આપેલ નથી કે કોઈ સાહેદ તપાસેલ નથી. વધુમાં, આંક-35, 37, 39 અને 41 વાળા ચેકોમાં આરોપીઓએ ચેકમાં પોતાની સહી નહિ હોવા સંદર્ભે કોઇ જ તકરાર લીધેલ નથી તેમજ હાલના ચેકો સહી અલગ હોવાના લીધે પરત ફરેલ નથી, પરંતુ **"FUNDS INSUFFICIENT"** હોવાના લીધે પરત ફરેલ છે તેવા સંજોગોમાં આરોપીઓએ પોતાની સહિવાળો ચેક ફરિયાદીને કાયદેસર લેણાની જવાબદારી પેટે આપેલ હોય તેવું ફરિયાદીની તરફેણમાં અનુમાન ઉત્પન્ન થાય છે અને આ હકીકત ફરિયાદીએ પોતાના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાથી પુરવાર કરેલ છે. આ સંજોગોમાં નામ. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા **Bir Singh vs. Mukesh Kumar**[4] ના ચુકાદાના પેરા 37થી 42માં નીચે મુજબનો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરેલ છે:

> *"**37.** A meaningful reading of the provisions of the Negotiable Instruments Act including, in particular, Sections 20, 87 and 139, makes it amply clear that a person who signs a cheque and makes it over to the payee remains liable unless he adduces evidence to rebut the presumption that the cheque had been issued for payment of a debt or in discharge of a liability. <u>It is immaterial that the cheque may have been filled in by any person other than the drawer, if the cheque is duly signed by the drawer.</u> If the cheque is otherwise valid, the penal provisions of Section 138 would be attracted.*
>
> ***38.** <u>If a signed blank cheque is voluntarily presented to a payee, towards some payment, the payee may fill up the amount and other particulars. This in itself would not invalidate the cheque. The onus would still be on the accused to prove that the cheque was not in discharge of a debt or liability by adducing evidence.</u>*
>
> ***xxx xxx xxx***

[4] 2019 AIR (SC) 2446

> ***40.*** *<u>Even a blank cheque leaf, voluntarily signed and handed over by the accused, which is towards some payment, would attract presumption under Section 139 of the Negotiable Instruments Act, in the absence of any cogent evidence to show that the cheque was not issued in discharge of a debt.</u>*
>
> ***41.*** *The fact that the appellant-complainant might have been an Income Tax practitioner conversant with knowledge of law does not make any difference to the law relating to the dishonour of a cheque. <u>The fact that the loan may not have been advanced by a cheque or demand draft or a receipt might not have been obtained would make no difference.</u> In this context, it would, perhaps, not be out of context to note that the fact that the respondent-accused should have given or signed blank cheque to the appellant complainant, as claimed by the respondent-accused, shows that initially there was mutual trust and faith between them.*
>
> ***42.*** *<u>In the absence of any finding that the cheque in question was not signed by the respondent-accused or not voluntarily made over to the payee and in the absence of any evidence with regard to the circumstances in which a blank signed cheque had been given to the appellant-complainant, it may reasonably be presumed that the cheque was filled in by the appellant-complainant being the payee in the presence of the respondent-accused being the drawer, at his request and/or with his acquiescence.</u> The subsequent filling in of an unfilled signed cheque is not an alteration. There was no change in the amount of the cheque, its date or the name of the payee. The High Court ought not to have acquitted the respondent-accused of the charge under Section 138 of the Negotiable Instruments Act."*

17.1. આમ, નામ. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઉપરોક્ત ચુકાદામાં ઠરાવી સિદ્ધાંત પ્રમાણે જ્યારે આરોપીઓ તકરારી ચેક પરની સહી કબૂલ કરતા હોય તો તેવા સંજોગોમાં ફરિયાદીએ આરોપીઓને રૂપિયા આપેલ છે અને તે લગત આરોપીઓ પાસેથી ચેકમાં દર્શાવેલ રકમ લેવાની બાકી નીકળે છે જેથી તેના બદલામાં આ કામના તકરારી ચાર ચેકો ફરિયાદીને આપેલ હતા. એ હકીકત ઉપરથી ફલિત થાય છે કે, આ કામે ફરિયાદીએ પોતાની સરતપાસમાં આરોપીઓ સાથે ફરિયાદમાં જણાવેલ વ્યવહાર થયેલ છે તે હકીકત પુરવાર કરેલ છે. આરોપીઓએ ચેક ઉપરની સહી અંગે કોઇ તકરાર ઉઠાવેલ ન હોય તેવા સંજોગોમાં ફરિયાદપક્ષે ફરિયાદીના તરફેણમાં કાયદેસરના લેણાં અને જવાબદારી પેટે ચેક આપેલ છે તેવું અનુમાન ફરિયાદીના તરફેણમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

18. વધુમાં, આ સંદર્ભે આ તબક્કે નામ. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા **Bharat Barrel And Drum Manufacture Company Limited Versus Amin Chand Pyarelal**[5] માં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લેવો અનિવાર્ય છે, જે નીચે મુજબ છે:

[5] 1999 (3) SCC 35

"<u>The bare denial of the passing of the consideration apparently does not appear to be any defence</u>. Something which is probable has to be brought on record for getting the benefit of shifting the onus of proving to the plaintiff. To disprove the presumption the defendant has to bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which the Court may either believe that the consideration did not exist or its non-existence was so probable that a prudent man would, under the circumstances of the case, shall act upon the plea that it did not exist."

18.1. હવે, ઉપરોક્ત પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંત તેમજ હાલના કેસમાં રજૂ થયેલ પુરાવા જોવામાં આવે તો ફરિયાદીએ પોતાની ફરિયાદ તથા સરતપાસમાં આ કામના આરોપીને **રૂા.3,17,568/-** ની રકમનો માલ આપેલાની હકીકત જણાવેલ છે. આ સંદર્ભે ઉપરોક્ત હકીકતનું ખંડન આરોપીઓ દ્વારા પોતાનો પુરાવો રજૂ કરીને કરવાનું રહે છે કે આરોપીઓને ઉપરોક્ત ચેક દ્વારા ફરિયાદીએ જણાવ્યા મુજબની કોઇ રકમ મળેલ નથી. પરંતુ આ કામે આરોપીઓ દ્વારા એવી કોઇ તકરાર લેવામાં આવેલ નથી કે એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવેલ નથી. હાલની ફરિયાદના સંદર્ભે આરોપીઓએ કોઇ લેણું ફરિયાદી પાસેથી લીધેલ નથી કે બાકી નથી એ પુરવાર કરવાની જવાબદારી આરોપીઓના શિરે રહેલી હોય છે. પરંતુ આરોપીઓ આવી કોઈ હકીકત રેકર્ડ પર લાવી શકે નથી કે ફરિયાદીના પુરાવા પરથી આવી કોઈ શંકા ઉત્પન્ન કરી શકેલ નથી.

19. આ ઉપરાંત હાલના કેસોમાં ફરિયાદી તરફે આંક-આંક-36, 38, 40 અને 42 થી ઉપરોક્ત ચારેય ચેક રિટર્ન થયા અંગેના રિટર્ન મેમાઓ રજૂ રાખવામાં આવેલ છે. આ સંદર્ભે નેગો. ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ્ એક્ટની કલમ 146 ધ્યાને લેવી જરૂરી છે, જે નીચે મુજબ છે:

*"**146. Bank's slip prima facie evidence of certain facts.**—The Court shall, in respect of every proceeding under this Chapter, on production of Bank's slip or memo having thereon the official mark denoting that the cheque has been dishonoured, presume the fact of dishonour of such cheque, unless and until such fact is disproved."*

19.1. આમ, ઉપરોક્ત કલમ મુજબ જ્યારે ચેક રિટર્ન થયાની બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલી સ્લીપ અથવા મેમો કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવે તો તે ચેક રિટર્ન થયાના પુરાવા તરીકે માની લેવાનું રહે છે. આ સંજોગોમાં જો આંક-આંક-36, 38, 40 અને 42 વાળા ચારેય ચેક રીટર્ન મેમાઓ જોવામાં આવે તો તે એકસીસ બેંક લી., નવાગામ શાખા, કામરેજ, સુરત દ્વારા ફરિયાદીને આપવામાં આવેલ રિટર્ન મેમાઓ છે. જેમાં એકસીસ બેંકના અધિકૃત અધિકારીની સહી છે.

20. આમ, આ કામે ફરિયાદપક્ષે ધી નેગોશીએયલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની મેન્ડેટરી જોગવાઈઓનું પાલન કરી, ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૧૮(એ) અને ૧૩૯ ની જોગવાઈઓ સબબના અનુમાનો વિશે અને ધારક આ ચેકનાં નાણાં વસુલ મેળવવા હકદાર છે તે અંગેના અનુમાનો વિરૂધ્ધમાં બચાવપક્ષે કોઈ ખંડનીય પુરાવો રજૂ કરેલ ન હોવાના કારણસર ફરિયાદ પક્ષનો આ કેસ નિઃશંકપણે સાબીત થયેલ હોવાનું અત્રેની અદાલત માને છે. વધુમાં આ કામે ધી નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૮૮૧ માં અવાર નવાર સમય સાથે કરવામાં આવેલ સુધારા વધારા સહિત આ એકટ પાછળનો હેતુ નાણાંકીય વ્યવહારમાં થતી ગેરરીતિઓ અટકાવી આ ગેરરીતિઓ દ્વારા કોઈ વ્યકિત તેની નાણાંકીય જવાબદારીમાંથી છટકી ન જાય અને નાણાંકીય વ્યવહાર ડુબાડવાનો તેનો હેતુ પાર પાડી કોઈ ચેક આપે અને તે બાઉન્સ થાય ત્યારે બેંકો ધ્વારા તેમજ અન્ય નાણાંકીય સંસ્થાઓ ધ્વારા થતા નાણાંકીય વ્યવહારોની વિશ્વસનીયતા ઘટી જાય છે. એટલે કે આવી વિશ્વસનીયતા ઘટી ન જાય તે માટે આ એકટ દ્વારા તાત્કાલીક ધોરણે આવા ડીફોલ્ટરને સજા કરવાનો છે. આ કેસમાં વિગતવાર ચર્ચા કર્યા મુજબ ફરિયાદ પક્ષે આ કેસ આરોપી સામે એ હકીકત નિઃશંકપણે પુરવાર કરેલ છે.

21. આમ, ફરીયાદ પક્ષના કેસની હકીકતો તથા રજુ થયેલ પુરાવો તેમજ કાયદાકીય જોગવાઈઓ અને નામદાર સુપ્રિમકોર્ટ તથા હાઈકોર્ટના ઉપરોકત ચુકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિધ્ધાંતો વિગેરે તમામ હકીકતોને સમગ્ર રીતે ધ્યાને લેવામાં આવે તો અગાઉ કરેલ ચર્ચા મુજબ ફરીયાદ પક્ષનો કેસ માનવાલાયક જણાય છે અને બચાવપક્ષ દ્વારા તેમની વિરુદ્ધના કાનુની અનુમાનનું ખંડન કરવામાં આવેલ ન નથી અને ફરીયાદ પક્ષનું કાયદેસરનું લેણું હોવાનું ફરીયાદ પક્ષ પુરવાર કરવામાં સફળ રહેલ છે. જે સંજોગોમાં મુદ્દા નં.૧ નો નિર્ણય હકારાત્મક ઠરાવવામાં આવે છે અને આ કામના આરોપીને ધી નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેંટ્સ એક્ટની કલમ 138 અન્વયે દોષિત જાહેર કરવામાં આવે છે તેમજ મુદ્દા નં.2 અન્વયે નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે:

<u>-:: આખરી હુકમ ::-</u>

1) આ કામે આરોપી નં. ૧ **વી. પી. કન્સ્ટ્રક્સન, પાર્ટનરશીપ ફર્મ** તથા આરોપી નં.ર **સચીન વસંત વાલંજુ, વી.પી. કન્સ્ટ્રક્સનના ભાગીદાર,** (૧) રહે. ૦૧, પાટીલ નિવાસ, મોતીબા રાઇઝ મિલની પાછળ, વિરાર પૂર્વ, પાલઘર, મહારાષ્ટ્ર - ૪૦૧૩૦૫. (ર) રહે. એ/૧૧, હિરેન કો ઓપ હાઉસિંગ સોસાયટી, વીર સાવરકર રોડ, મોતીબા રાઇઝ પાછળ, કોંડાકર વાડી, વસઇ, વિરાર પૂર્વ, થાણે,

મહારાષ્ટ્ર નાઓને ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ 255(2) અન્વયે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ, 1881 ની કલમ 138 મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુનામાં દોષિત ઠરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

2) હાલના કેસની ઇન્સાફી કાર્યવાહી સી.આર.પી.સી.ના પ્રકરણ 20 અન્વયે સમન્સ ટ્રાયેબલ રીતે ચાલેલી છે, જેથી સી.આર.પી.સી. ની કલમ 255(2) મુજબ આ કામના આરોપીઓને સજા અંગે સાંભળવાની કોઈ જરૂરિયાત રહેતી નથી, પરંતુ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને ધ્યાને રાખી આરોપીઓને સજા અંગે સાંભળવા માટે આ કામ મુલતવી રાખવામાં આવે છે.

સદરહુ હુકમ આજરોજ તારીખ 30મી માહે જૂન, સને 2026 ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી, સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તારીખ: 30/06/2026
સ્થળ: કઠોર

(સ્વપ્નિલ કે. ફટાણીયા)
જ્યુડી. મેજી. ફ.ક., કઠોર
Judge Code - GJ01769

<u>સજા અંગે સાંભળ્યા બાદનો હુકમ</u>

1. હાલના કામે આજરોજ સજા અંગે ફરિયાદીના વિ.વ.શ્રીને સાંભળ્યા. ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રી એ રજૂઆત કરેલ છે કે ફરિયાદપક્ષે હાલનો કેસ તેમની તરફેણમાં સફળતાપૂર્વક પુરવાર કરેલ છે. જેથી આ કામના આરોપીઓને કાયદામાં આપેલી મહત્તમ સજા કરવા અરજ ગુજારેલ છે.

2. આ કામના આરોપીઓ આજરોજ નામ. કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેલ નથી કે આરોપીઓ તરફે કોઈ રજૂઆત કરવામાં આવેલી નથી. અત્રે એ નોંધવું પણ ઉલ્લેખનીય છે કે આરોપીઓ પોતાની વિરૂદ્ધના કેસની ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં દરમ્યાન પણ હાજર રહેલ નથી, પરંતુ ન્યાયના હિતમાં આજરોજ સદર કેસમાં આરોપીઓને સજા અંગે સાંભળવાની તક આપવામાં આવેલી.

3. કેસની હકીકતો ધ્યાને લીધી. ફરિયાદી તરફે વિ.વ.શ્રી.ને સાંભળ્યા. આ તબક્કે ધી નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ્ એક્ટની કલમ 138 મુજબના ગુન્હાની સજાની જોગવાઇ જોવામાં આવે તો આરોપીઓને તકસીરવાન ઠર્યેથી બે વર્ષ સુધીની સજા અથવા ચેકની બમણી રકમ સુધીનો દંડ અથવા બંને સાથે, એટલે કે સજા અને દંડ બંને સાથે કરવાની પણ જોગવાઇ કરવામાં આવી છે. સજા સંદર્ભે આરોપીઓ તરફે રેકર્ડ પરની હકીકતો તેમજ આરોપીની ઉમર, તેમની કૌટુંબિક જવાબદારી તેમજ આરોપીઓનો પ્રથમ ગુનો હોય તેથી બે વર્ષ પૂરેપૂરી સજા કરવી યોગ્ય જણાતું નથી. પરંતુ ગુનાની ગંભીરતા, તેના સંજોગો, આરોપીઓની ઉંમર, સામાજિક પરિસ્થિતિ વિગેરે હકીકતો ધ્યાને લઇ સજા અંગેનો નિર્ણય કરવાનો રહે છે.

4. વધુમાં, હાલના આરોપીઓ સામે આર્થિક પ્રકારનો ગુન્હો આચરવાનો આક્ષેપ છે જે ફરીયાદ પક્ષે પુરવાર કરેલ હોઇ અને આ કારણે ફરીયાદીને પણ આર્થિક નુકસાન થયેલ હોઇ, જેથી જે ફરીયાદીને થયેલ નાણાની નુકશાની પેટે ચેકની રકમ જેટલુ વળતર ફરીયાદીને આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે આવે તો તે ન્યાયી અને વાજબી ઠરશે. આ સંદર્ભે હાલના તબક્કે નામ. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા **A.K.Vijaya Kumar Versus R.Mohan**[6] ના ચુકાદામાં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લેવો અનિવાર્ય છે, જે નીચે મુજબ છે:

> *"**8.** The idea behind directing the accused to pay compensation to the complainant is to give him immediate relief so as to alleviate his grievance. <u>In terms of Sec. 357(3) compensation is awarded for the loss or injury suffered by the person due to the act of the accused for which he is sentenced. If merely an order, directing compensation, is passed, it would be totally ineffective</u>. It could be an order*

[6] 2012 (8) SCC 721

> *without any deterrence or apprehension of immediate adverse consequences in case of its non- observance. The whole purpose of giving relief to the complainant under Sec. 357(3) of the Code would be frustrated if he is driven to take recourse to Sec. 421 of the Code. Order under Sec. 357 (3) must have potentiality to secure its observance. Deterrence can only be infused into the order by providing for a default sentence. If Sec. 421 of the Code puts compensation ordered to be paid by the Court on par with fine so far as mode of recovery is concerned, then there is no reason why the Court cannot impose a sentence in default of payment of compensation as it can be done in case of default in payment of fine under Sec. 64 of the IPC. It is obvious that in view of this, in Vijayan, this Court stated that the above mentioned provisions enabled the Court to impose a sentence in default of payment of compensation and rejected the submission that the recourse can only be had to Sec. 421 of the Code for enforcing the order of compensation. Pertinently, it was made clear that observations made by this Court in Hari Singh are as important today as they were when they were made. The conclusion, therefore, is that the order to pay compensation may be enforced by awarding sentence in default."*

5. વધુમાં ઉપર્યુક્ત ચુકાદા મુજબ સી.આર.પી.સી.ની કલમ 357(3) કોર્ટને ગુનાનો ભોગ બનેલા લોકોને વળતર આપવાની સત્તા આપે છે જેઓ આરોપીઓના કૃત્યથી પીડાય છે. ફરિયાદીને પૂરતા વળતર વિના ન્યાય અધૂરો રહે છે. ન્યાય ત્યારે જ પૂરો થઈ શકે, જ્યારે ફરિયાદીને તેના નુકસાનનું માપસર વળતર આપવામાં આવે. કલમ-357 એ એક ફરજિયાત જોગવાઈ છે જે તમામ અદાલતો દ્વારા આરોપીને સજા સંભળાવતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. જો આરોપી આ વળતરની રકમ ચૂકવી આપવામાં કસુર કરે તો અદાલત વધારાની કેદની સજા ફરમાવવી શકે છે.

6. આમ, ઉપરોકત તમામ સંજોગો તથા ફરિયાદીની દલીલો લક્ષમાં લેતાં તેમજ સામાન્ય લોકોની બેંક વ્યવહારમાં ચેકની વિશ્વસનીયતા ટકી રહે તેમજ સમાજમાં ચેકનો દુરૂપયોગ થતો અટકે તે માટે દાખલો બેસે તે જરૂરી છે. વધુમાં, ધી નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટસ્ એક્ટના કાયદાનો હેતુ Ease of Doing Businessના સિદ્ધાંતને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. જેથી ઝડપથી બદલાતા વ્યાપારિક અને ધંધાકીય પરિવેશમાં નાણાંની આદાન પ્રદાન જળવાઈ રહે.

7. આ તબક્કે આરોપીની ગેરહાજરીમાં ચુકાદો આપવા અંગે નામ. ગુજરાત હાઇકોર્ટ દ્વારા **Sharad Jethalal Savla vs. State of Gujarat**[7] ના કેસમાં પેરા. 25માં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લેવા આવશ્યક છે, જે નીચે મુજબ છે:

[7] 2017 (3) GLR 2353

> *"**25.** However, the judgment that the learned Magistrate may pronounce in the absence of the accused by itself will not vitiate the judgment. Subsection (7) of Section 353 of the Cr.P.C. clearly lays down that no judgment delivered by any criminal court shall be deemed to be invalid by reason only of the absence of any party."*

8. વધુમાં, સી.આર.પી.સી.ની કલમ 363(1) અંતર્ગત આરોપીને જ્યારે કોર્ટ દ્વારા સજા કરવામાં આવતી હોય, તેવા સંજોગોમાં હુકમની એક નકલ આરોપીને વિના મૂલ્યે પૂરી પાડવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી છે. પરંતુ સદર હુકમ જ્યારે આરોપીની ગેરહાજરીમાં જાહેર કરવામાં આવતો હોય, તે સંજોગોમાં સી.આર.પી.સી.ની કલમ 363(1) અન્વયે નામ. સર્વોચ્ચ અદાલતે **Rajesh Ponnada Versus Satyanarayana Srirangam**[8]ના કેસમાં નીચે મુજબનો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કરેલ છે:

> *"**3.** Section 363(1) of Cr.P.C. entitling the accused for free copy of the judgment has to be read harmoniously with Section 353(6). The present petitioner having not appeared before the Court on the date of judgment cannot as of right seek for supply of the copy of the judgment."*

જેથી, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત મુજબ જ્યારે આરોપી ચુકાદાના દિવસે નામ. કોર્ટમાં હાજર રહેલ ન હોય, તેવા સંજોગોમાં તેને હુકમની નકલ વિના મૂલ્યે મળવાપાત્ર નથી.

9. આમ, ઉપરોક્ત તમામ હકીકતોને લક્ષમાં રાખીને તથા ઉપરોકત ચુકાદાઓમાં પ્રસ્થાપિત કરેલ સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને આ કામના ફરીયાદીને, આરોપીઓના કૃત્ય દ્વારા નુકશાન થયેલ છે, તે ધ્યાને લેતાં નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે તો ન્યાયનો હેતુ જળવાશે તેવું અત્રેની અદાલતનું નમ્રપણે માનવું છે, જેથી ન્યાયના હિતમાં મુદ્દા નં. 2 પરત્વે નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે:

-:: હુ ક મ ::-

1. આ કામે આરોપી નં. ૧ **વી. પી. કન્સ્ટ્રક્સન, પાર્ટનરશીપ ફર્મ** તથા આરોપી નં.ર **સચીન વસંત વાલંજુ, વી.પી. કન્સ્ટ્રક્સનના ભાગીદાર,** (૧) રહે. ૦૧, પાટીલ નિવાસ, મોતીબા રાઇઝ મિલની પાછળ, વિરાર પૂર્વ, પાલઘર, મહારાષ્ટ્ર - ૪૦૧૩૦૫. (ર) રહે. એ/૧૧, હિરેન કો ઓપ હાઉસિંગ સોસાયટી, વીર સાવરકર રોડ, મોતીબા રાઈઝ પાછળ, કોંડાકર વાડી, વસઇ, વિરાર પૂર્વ, થાણે, મહારાષ્ટ્ર નાઓને ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ 255(2) અન્વયે ધી

[8] 2019 (1) CriCC 633

નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ, 1881 ની કલમ 138 મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુનામાં દોષિત ઠરાવી **એક (1) વર્ષ** ની સાદી કેદની સજા કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

2. વધુમાં આ કામના આરોપીઓને આદેશ કરવામાં આવે છે કે, તેણે ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ 357(3) અન્વયે **રૂપિયા 3,17,568/- (અંકે રૂપિયા ત્રણ લાખ સત્તર હજાર પાંચસો અડસઠ પૂરા) ફરિયાદ દાખલ કર્યાની તારીખથી વાર્ષિક 6% ના સાદા વ્યાજ સાથે** ફરિયાદીને વળતર પેટે હુકમની તારીખથી બે (2) મહિનામાં ચૂકવી આપવા.
3. વધુમાં, જો આરોપીઓ ઉપર મુજબની વળતરની રકમ ફરિયાદીને નિયત સમયમાં ન ચૂકવી આપે તો આરોપીઓને વધુ છ (6) માસની સાદી કેદની સજા કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
4. આરોપીઓએ જો હાલના કામે કાચા કામના કેદી તરીકે કોઈ સજા ભોગવેલી હોય તો સી.આર.પી.સી. ની કલમ 428 અન્વયે તે સમયગાળો મજરે આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
5. ચુકાદાની જાહેરાત સમયે આરોપીઓ હાજર રહેલ ન હોય, સી.આર.પી.સી.ની કલમ 418(2) અન્વયે સજાના અમલ માટે આરોપી વિરુદ્ધ પકડ વોરંટ જારી કરવાનો આથી હુકમ કરવામાં આવે છે.

સદરહુ હુકમ આજરોજ તારીખ 30મી માહે જૂન, સને 2026ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી, સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તારીખ: 30/06/2026
સ્થળ: કઠોર

(સ્વપ્નિલ કે. ફટાણીયા)
જ્યુડી. મેજી. ફ.ક., કઠોર
Judge Code - GJ01769

ગુજરાતી સ્ટેનોગ્રાફર,
કે.જી.વેકરીયા